

UNA NOVA APORTACIÓ PER A L'ESTUDI DEL TRESOR DE LA SEU DE BARCELONA: L'INVENTARI DE 1492

M. JESÚS TORRES I FERRER

L'estudi que presentem a continuació és important en dos aspectes. En primer lloc, i el que l'ha determinat, és la font mateixa, la visita pastoral de l'any 1492 duta a terme pel bisbe Pere Garsia i el seu procurador fiscal a la catedral de Barcelona, i l'inventari que realitzen a la seva sagristia, fonamental, ja que és el primer inventari exhaustiu dels seus continguts, en època encara medieval, i per tant mostra del potencial i la riquesa del tresor catedralici en la data més endarrerida de la qual fins ara no havíem tingut coneixement, mostrant-nos els seus continguts, el paper generador d'art de la catedral i les seves relacions i influències, dins seu i en la resta de la ciutat de Barcelona. I en segon lloc, és important en si mateix, ja que fins ara romania desconegut i sortint a la llum enriquirà l'estudi de l'orfebreria medieval catalana, un estudi que, malauradament, sempre s'ha vist limitat a causa de la manca de peces conservades i la mateixa naturalesa de les fonts. Tot i la riquesa dels elements que ens ofereix el seu estudi, per no dispersar-nos, hem decidit mostrar l'exemple concret d'aquest inventari inclòs en un context més ampli per poder tenir consciència del seu valor real i, a la vegada, mostrar cap on menen aquestes aportacions; per això, n'hem inclòs la transcripció.¹

1. Per tant, per a aquest segon punt hem cregut fonamental la seva transcripció exacta per poder obrir les portes a nous estudis i aportacions en un camp difícil d'estudiar per les poques peces conservades i perquè les mateixes fonts a les quals s'ha accedit, per la seva mateixa naturalesa, també han estat força restringides, sobretot per a la catedral de Barcelona. Per iniciar aquesta primera part, el seu estudi parteix de l'anàlisi de les peces que ens ofereix i de la seva inclusió en un context més ampli. Les visites pastorals constitueixen una font per a la història de l'art que ha quedat força negligida i

L'estudi de les visites té un punt feble: els inventaris fets a la sagristia de la catedral són tardans. De fet, ja s'iniciaren l'any 1421, però l'escrivà s'oblidà de passar a net la seva gran part. Tot seguit, les visites redueixen la seva intensitat; a partir de 1450 es deixen de realitzar, i no es reprenen fins precisament al 1492. Per tant, aquest inventari ens mostra un procés de compres, donacions, intercanvis i acumulacions ja acabat, en el qual la catedral ha arribat al moment màxim d'esplendor, però només un cop ja acabat aquest procés, que ha durat tot el segle XV i que podem esbrinar a través de les peces i de les modes que traspuen.² Tanmateix, com veurem, en la seva part fonamental ja prové d'aportacions anteriors a 1421, l'època daurada de la catedral,³ i ara és un període de davallada econòmica per a aquesta institució, tot i la importància del seu tresor.

La data de 1492 és encara més significativa si pensem que és el primer inventari dut a terme després de la Guerra Civil, i amb justificats motius, ja que durant la Guerra Civil els canonges i oficials prengueren el bàndol reialista, negant l'accés del bisbe a la catedral, i en capítol acordaren emetre un censal sobre l'argent de la sagristia per poder col·laborar en la seva causa,⁴ i per tant, aquest

sempre s'hi ha recorregut de manera puntual; tanmateix, del seu estudi surten tots els continguts que durant la segona meitat del segle XIV i tot el segle XV ompliren les esglésies catalanes, i en el cas de Barcelona és excepcional que s'hagin conservat les visites a la catedral de Barcelona. La base d'aquest estudi, per tant, el constitueix l'inventari realitzat a la sagristia de la seu el 1492 que es conserva de manera excepcional a l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB, *Visites pastorals*, reg. 24, f. 16 r.-20 r. i 63 r.-86 v.).

2. Aquest inventari, com el del fragment corresponent a la visita pastoral de 1421, hauria de pertànyer a la sèrie de l'ACB de *Sagristia*, però la seva sistematització no comença fins al 1522, i, per tant, mentre no s'aconseguia obrir un procés fix d'inventari que anés enllà d'un llibre de comptes, s'usaven les visites com a element de vigilància i control. Vegeu l'obra de mossèn Josep MAS, *Inventari de la sagristia de la Seu pres en 1522*, ACB, 1923.

3. Efectivament, es constata com a través de les aportacions particulars anà creixent ja des del mateix segle XII, però amb la fàbrica gòtica aquestes aportacions es desborden i, fins i tot, arriben a triplicar-se, tal com ens mostra un recompte dut a terme el 1421; però precisament en aquest any sofreix un brusc canvi d'orientació, i a partir d'aquest moment no existeix cap mena de creixement, tal com es denota de manera paral·lela en els penosos esforços per poder acabar el claustre. A partir d'aquest moment només s'instituirà alguna missa, i el bisbe, en la visita de l'any 1496, ha de transigir en la pobresa de les ornamentacions tenint en compte la migradesa de les rendes. M. J. TORRES FERRER, *La catedral de Barcelona a través de les visites pastorals al segle XV*, tesina de llicenciatura inèdita, UB, 1995, p. 46-50. Igualment les visites corresponents són: ADB, *Visites pastorals*, reg. 12 corresponent a l'any 1421 i reg. 23 corresponent a 1496. D'altra banda, és la mateixa catedral que es queixa, ja el 1474: «[...] ut nostris temporibus, quibus nostra Barcinonense ecclesia cleri et populi, Dei gratia, suffragante erat copia sic habundante, quod vix ecclesia nova in principiis festitatibus recipere poterat corundem multitudinem copiosam, ipsius gremium saltem prout captum est possibile compleamus». Mª Jesús TORRES I FERRER, *op.cit.*, p. 124.

4. ACB, *Llibre de la creueta*, f. 18 r.

inventari era necessari si es volia tornar a la normalitat i saber què havia quedat i què s'havia alienat o havia desaparegut.

Tal com el defineix l'inventari, aquest tresor està compost per tots els elements fonamentals que s'espera d'un centre catedralici. Tot i que en recopilació tardana, és el que ja s'acumulava des de finals del segle XIV o fins i tot d'abans. De manera general, podem dir que està compost per tota una sèrie d'elements que defineixen les diferents funcions a les quals ha de respondre. En primer lloc, les més sumptuoses i destinades als moments més importants del culte i, per tant, d'ús més restringit, com pot ésser la custòdia major i les altres custòdies i els ostensoris, certes creus per a enterraments, actes solemnes o decoració de l'altar major, canelobres que només es treuen en dates especials, així com el pessebre que només s'usaria per Nadal. En segon lloc, els que formen part del fons de culte als màrtirs, com és ara tota la col·lecció de reliquiariis i imatges. I en tercer lloc, els elements destinats als usos més quotidians de la catedral, però sempre a disposició de l'altar major, ja que cada altar ja tenia la seva ornamentació pròpia, tot i que en certes ocasions es podien deixar i compartir: calzes, canelles, brasers, bazines, arques, elements per als sagraments, portapaus o calderetes. La seva quantitat i varietat és considerable, però si la comparem amb els tresors d'altres seus o institucions, com pot ésser el cas de Girona,⁵ tampoc no és excessiva.

Trobem els pocs elements que s'han conservat, com és ara la creu de santa Eulàlia, comprada el 1383 per la sagristia a l'argenter Fancesc Vilardell,⁶ i és una creu processional, com també ho deuen ésser les altres, ja que no indiquen la presència d'un peu però sí de magolles per a poder-les muntar i treure. Potser sigui la més famosa gràcies a haver arribat als nostres dies, però també en descriu moltes d'altres que no consten el 1522 i que, per la riquesa que ens mostren, haurien d'ésser tan o més importants que aquesta. És el cas de la creu que es denomina la creu major de la sagristia, que fins i tot es pot dividir en dues parts, pesa 115 marques i ens diu el visitador que és treballada *pulcherrime*, i sobretot el de la creu dita de Torrelles, ja que la sufragà el bisbe Pere de Torrelles el 1369.⁷ A aquesta creu mai no se li ha donat gaire importància, però l'havia de tenir perquè era la creu destinada a l'altar major i on romania de manera contínua, formant un cos amb el tabernacle, ja present a les visites des de 1421, i donant tot el sentit a l'advocació de la santa Creu d'aquest altar, com a marc escènic per a

5. Vegeu els inventaris que recull N. DE DALMASES, *Orfèbreria catalana medieval: Barcelona 1300-1350*, vol. I, IEC, 1992, p. 32-41. I la seu gironina ja recull inventaris des de l'any 1470.

6. N. DE DALMASES, *op.cit.*, p. 199-200.

7. S. PUIG I PUIG, *Episcopologio de la Sede Barcinonense*, sèrie I, vol. I, Biblioteca Balmes, 1929, p. 260.

aquesta creu, que conjuntament amb una custòdia que hi romania fixa, formaren la significació de la presència del cos de Crist; no hi havia res més, però ho transmetia tot si tenim en compte que portava un *lignum crucis* i, per tant, seguia enllaçant amb el sentit de l'altar.⁸ La resta de creus, tot i que més senzilles, segueixen els mateixos paràmetres i igualment fan referència a la temàtica cristològica i neotestamentària que fou el centre de les creences en la baixa edat mitjana i també en la catedral, tal com ens ho transmet tota aquesta iconografia. També s'hi troba una creu patriarcal, ja tardana, donada pel bisbe i patriarca Saper (1420-1430), acompanyada d'una sèrie de creus que, per les armes que porten i la decoració de pedres precioses i perles, ens indiquen que són les més tardanes.⁹

També apareix una important col·lecció de canelobres, palmatòries i bordons, igualment d'argent sobredaurat o blanc i que segueixen la moda del gòtic vertical ja que contenen botons, cúspides o pinacles i altres elements arquitectònics. Són també d'ús exclusiu de l'altar major en determinades solemnitats, ja que tenia la seva pròpia luminària,¹⁰ i segons el cas, si ens indica l'existència de peu o magolla, poden anar-hi a sobre o dur-se en processons.

Val a dir que tots aquests elements de què tractem, en formar part del tresor i de la sagristia, formen part de l'ornamentació de l'altar major i del de santa Eulàlia, sense tenir en compte els altars laterals o de capella, els quals ja tenien la seva pròpia ornamentació i que en absolut no és reflex d'aquesta, només en con-

8. Com veurem més endavant, aquest tabernacle també contenia el reliquiari de sant Sever, actualment conservat, i altres elements que li donaven aquest sentit d'altar major i a la vegada d'immolació i cristològic.

9. Precisament porten les armes de Boscà i Marquet, les d'Aragó o de Rocabertí —a part de les de la santa Creu—, i aquests noms són importants en la darrera etapa de la catedral, a partir de 1444-1449, i sobretot com a canonges, i continuaran tenint pes i importància passada la guerra. Vegeu la introducció a la visita pastoral de 1496. ADB, *Visites pastorals*, reg. 23, f. 1 r. 2 v. Igualment N. de Dalmaes, en la seva obra ja citada, ens parla d'aquestes innovacions en les creus a finals del segle XV, les quals, a part d'aquesta profusió decorativa, també evolucionen des de l'esquema flordelísat. N. DE DALMASES, *op. cit.*, p. 277 i 102-106.

10. Efectivament, i també segons les visites pastorals, a cada cantó hi havia dos pilars de marbre amb imatges que, a part de sostenir les cortines laterals de l'altar, també portaven dos canelobres rodons de metall per a ciris, i al final del presbiteri hi havia altres dos canelobres de ferro daurat grans, amb un punxó central i sis al seu voltant. Igualment, en les reixes de ferro que eren a la fi del presbiteri hi havia diferents ciris de cera blanca costejats pels monarques per al moment de l'elevació, de 2 quintars cada un, i 8 ciris votius d'un pes mitjà de 60 lliures. D'altra banda, en l'altar de Santa Eulàlia, en aquesta època i fins 1797, tal com ha exposat el Dr. Fàbrega, l'escalinata d'accés a la cripta començava més a la vora del cor, cosa que permetia una visibilitat perfecta de l'altar major, i el de santa Eulàlia (A. FÀBREGA I GRAU, *La vida quotidiana a la catedral de Barcelona*, ACB, 1798, p. 57) tenia una mena d'atxera, on s'insertien més de 50 ciris, 50 llànties d'oli i diferents espelmes que cremaren de manera permanent i que eren costejades per particulars (ADB, VP, reg. 12, f. 6 v.-7 r.).

tenen la mínima expressió i així, en estudiar el contingut d'aquests altars, ens trobem que tant en la visita de 1421 com en la de 1492 l'ornamentació i les seves característiques són les mateixes: un parell de canelobres de fusta sobre l'altar per contenir els ciris per al moment de l'elevació, que poden portar barres de llautó, una llàntia d'oli que va davant de l'altar, tot i que en podem trobar de ferro, coure o cristall, com és el cas de la capella de les Verges i poden formar un cos amb les creus de l'altar, les quals en la seva majoria són simplement de fusta policromada o daurada i només en pocs casos són de llautó i cristall.¹¹ És certament estrany trobar-les en un nombre tan reduït en ésser considerades un complement indispensable i a la vegada obligatori;¹² és senzillament el seu sentit cristològic portat a la mínima expressió a favor d'altres ornaments d'altar, com són els pal·lis i frontals, els quals passen a tenir un paper destacat, ja que allí, juntament amb els calzes i les patenes, és on els dotadors poden deixar els seus signes, la qual cosa els interessa molt més que no pas les creus en si;¹³ això feia necessari recórrer a les de la sagristia per a enterraments i altres actes solemnes.

També hi ha un altre element característic de la seu barcelonina: la centralització de tota l'ornamentació litúrgica i els elements sumptuaris, així com els relacionats amb l'eucaristia, en la sagristia, de manera que els altars laterals no tenien les seves pròpies capses eucarístiques, ni custòdies, ni reliquiars o ni tan sols creus, si aquestes eren massa preuades.¹⁴ Respecte a les guardes, era totalment prohibit tenir hòsties en aquests altars, i s'havien d'anar a buscar a la sagristia i

11. Així, l'any 1421, a la catedral només hi havia dos altars, el de Sant Sever i el de Santa Quitèria, que disposessin de creus d'argent; n'hi havia dues de coure i només una de cristall a la capella de les Verges. La resta eren creus de fusta, tot i que només en disposaven 17 altars d'un total de 43 i només 10 incorporen la imatge del crucifix, només daurada.

12. Segons Gudiol, des del segle XIII la seva importància, pel signe redemptor que representen, fa que se'n posin 3 a cada altar. J. GUDIOL I CUNILL, *El mobiliari litúrgich. Resum arqueològich*, Vic, Tipografia Balmesiana, 1920, p. 16.

13. I de fet només era preceptiu a la catedral de Barcelona, per provisió episcopal, tenir els altars il·luminats amb llum d'oli, les creus no es mencionen en cap moment.

14. És un cas exemplar la capella de les Verges, l'altar major de la qual tenia un conjunt de peces d'argenteria importantíssim, ja des dels seus inicis, compost per 2 canelobres de ferro, 2 de cristall, 2 de llautó, una imatge amb corona d'argent daurat i pedres precioses de la Verge Maria i un anell d'or, diferents —6 en total— arques de fusta i de vori amb relíquies, així com un altre d'argent tubular amb les relíquies de santa Llúcia i santa M. Magdalena i altres santes, a més del cap-reliquiari de santa Agonil·la encastat en argent amb 3 esmalts i els signes de Gruny i roses vermelles, Empúries i Cardona, amb un pec de 4 marques, i amb dues corones d'argent daurades amb pedres precioses. Realment una altra col·lecció important de peces d'orfebreria i que els visitadors consideren que hauria de ser a la sagristia, però els seus priors s'hi neguen, i com a provocació, el 1438, una vegada ja escapçada la capella per la fàbrica del claustre, fins i tot fan obrir un armari a la paret esquerra per poder-les guardar juntament amb les dels altres dos altars. L'any 1496 la situació segueix igual, i fins es neguen a rebre el visitador per poder inspeccionar-les a gust. Com a càstig, se'ls prohibeix tenir accés a les peces de la sagristia de l'església major.

portar-les amb les arques i calzes tapats, que se citen en l'inventari. Només n'és una excepció la cripta de Santa Eulàlia, la qual, a causa de la seva importància i de la devoció que concentrava, tenia darrera l'altar i sota el sepulcre un lloc buit on hi havia una *custodiam ex argento ornatum* —sense especificar més característiques— i on s'hi reservaven formes consagrades. Precisament el visitador insisteix que es pot guardar allí i que s'ha de fer bé, ja que «qui videri voluerunt un dicta capella devocius Corpus Domini nostri Ihesu Christi devocius, possunt».¹⁵

D'altra banda, ens trobem amb una sèrie d'elements que corresponen al culte usual i que són d'ús més habitual, per a l'ús de l'altar major en els oficis divins i l'administració dels sacraments, però sense ésser en nombre massa elevat ni d'excessiva riquesa. Són comparables ben bé al contingut d'una simple parròquia, tot i que podem denotar que quan la catedral els incorpora, ho fa abans de 1421, i a la resta de parròquies barcelonines, inclús Santa Maria del Mar, no els trobem fins al 1496, i per tant, aparegué en el període previ a la Guerra Civil; d'aquesta manera se'ns mostra aquest paper capdavanter i introductor que té la catedral. Aquests elements, a més, presenten unes característiques de preciosisme derivades del gòtic vertical que no trobem en cap altre parròquia —les torres rodones i quadrades. En la resta d'altars laterals poques referències en tenim.¹⁶ També hi consten els elements sacramentals, i d'aquests sí que només en podia disposar l'altar major per la seva condició: les calderetes, les amforelles o crismelleres, i els útils per a batejar.

També apareixen els reliquiaris, que igualment permeten traçar una visió que abarca des dels seus mateixos inicis fins a finals del segle XV, i cronològicament, enfront de la diversitat de les tipologies que aquest inventari reflecteix, com són els d'arqueta-reliquiari, les simples capsas, que no són necessàriament d'argent, els reliquiaris tubulars per contenir el vericle al mig amb imatges i treballs al seu voltant i amb peu, una tipologia propera com són els ovalats, imatges de sants que porten reliquiaris, o que ells mateixos fan de recipient, i les veròniques. Només n'hi ha dos que es poden identificar i que són prou exemplificatius: el reliquiari de la Santa Espina, obra de l'argenter Marc Canyes contractada el 1435,¹⁷ és un exemple dels reliquiaris tubulars, freqüents en aquest inventari i que responen a unes tipologies molt semblants, on apareixen els àngels que porten les insig-

15. ADB, VP, reg. 23, f. 5 r.

16. L'any 1421 n'apareixen 7 de fusta argentada a l'altar de Sant Esteve, 2 d'argent de 10 unces a l'altar dels Sants Innocents, a la casa del capítol un altre parell d'argent que pesa quasi 6 unces i encara especifica «ad vertendum aquam intus calicem ad celebrandum» i aquestes reben l'ajut d'un petit «cloquearium, ad meliorem vertendum». A la capella de les Onze Mil Verges n'hi ha dos d'argent i n'hi haurien d'haver 4.

17. N. DE DALMASES, *op. cit.*, p. 346.

nies de la passió, que actualment s'han perdut, així com la creu de la cimera, que devia ésser força important. I igualment, una modalitat d'aquests reliquiaris, els pediculats, amb el cristall ovalat, dit del vel de la Verge, ens mostra com aquest interval de 30 anys no ha passat en va. Així, Dalmases¹⁸ en el seu estudi ens indica que se'l rodejà d'una aurèola de radiant i en la base s'afegiren nou querubins, però la prolongació del raig central substituiria la creu de la cimera perquè aquests raigs es degueren afegir entre 1492 i 1522, ja que la decoració fonamental seria a base de flors, que sempre es denominen genèricament margarides, i les rosetes podrien ésser aquestes margarides que descriu el visitador. Un altre tipus més que freqüent és l'arqueta-reliquiari, esdevinguda del mateix sentit del treball mediterrani, i amb gran tradició en totes les parròquies barcelonines des del segle XIV —i encara d'abans. Només cal mirar l'urna de les relíquies de santa Eulàlia o el reliquiari de sant Sever, o encara simples capsos. Són dues tipologies molt freqüents a Barcelona, tot i l'aparent dispersió, i són creacions més aviat de taller, tot i que com demostren, les tipologies tant podien ésser de l'àmbit francoflamenc com de l'italià, cosa que no ens ha d'estranyar ja que Catalunya sempre estigué entre aquests dos pols. La resta de tipologies només la trobem a la catedral de Barcelona: les veròniques, per la seva antiguitat i estranyesa, i les imatges de sants que fan de reliquiari o que porten reliquiari en llurs mans, dels quals tot just comencem a tenir constància en aquest any, i des de la datació del braç de sant Jordi, la relíquia del qual fou traslladada amb el bisbe Pere de Planella (1371-1385),¹⁹ no s'inicià la construcció d'un reliquiari addient fins a mitjan segle XV, la qual cosa denota que la seva difusió a la resta de parròquies, interrompuda per la Guerra Civil, tot just s'estaria iniciant. Malgrat la política de concentració d'aquests elements en la sagristia —realment, en destaca el nombre—, també n'hi havia a les capelles, sugrafats per particulars, tot i que eren de menor valor, i es dipositaren les relíquies en imatges de sants, fet que fins a la visita de 1496 no trobem, fet que ens torna a indicar la novetat d'aquesta moda en els obradors barcelonins.²⁰ Sobretot volem destacar que les dues tipologies fonamentals, i també més esteses, coexisteixen en el temps, i l'inventari ho demostra, no se substitueixen, ja fos pel fenomen de l'acumulació —no es desfan dels reliquiariis antics ni els reconverteixen— o per la permanència d'uns models fixos i repetitius. Enfront d'això, també

18. N. DE DALMASES, *op. cit.*, p. 351.

19. S. PUIG I PUIG, *op. cit.*, p. 265.

20. A l'altar de Sant Pacià hi ha una imatge de sant Mateu de fusta pintada assegut en una cadira de fusta daurada amb relíquies al seu interior, o també a l'altar de la Immaculada Concepció, la confraria fundadora del qual aportà una imatge de santa M. Magdalena d'argent sobredaurat amb 4 àngels que l'envolten i en el coll, una perla, i a la mà dreta, un pot d'argent daurat amb relíquies que pesa tot sol 4 marques.

es dona aquesta gran varietat i riquesa, no dispersió, ja que també és fruit de donacions particulars i del caràcter acumulatiu que tenen els tresors de les catedrals; aquests reliquiariis en són el millor exemple: foren donats per canonges com Joan Andreu Sorts, els influents Pujol, Joan Boscà, bisbes i cardenals, la Generalitat i la monarquia, la casa de Lluna, preveres com Pere Alegre o confraries com els freners, sabaters o el mateix argenter de la sagristia Berenguer Palau.

L'inventari també ens presenta una descripció d'altres elements més sump-tuosos i ornamentals, reflex de la riquesa que també a ulls dels creients havien de tenir tots aquests elements, per a incitar-los a la devoció i, a la vegada, donar a la catedral de Barcelona el lloc que es mereixia com a símbol i centre del poder episcopal a la ciutat. I ho denoten més que res el pessebre del Senyor, o àngels, garlandes, diademes, flors i altres elements decoratius que ja res no tenen a veure amb els oficis divins, però que tenen el seu paper escènic. Així, el 1421 ja tenien una descripció del pessebre, que encara ha tingut temps d'enriquir-se, s'hi han afegit nous elements, com són els àngels que es poden posar i treure, peces ornamentals i treballs d'argent en relleu.²¹ També apareixen altres àngels, que poden ésser ornamentals o també servir de reliquiariis i dos àngels que servien per a enriquir la custòdia major —en el front, cada un amb un safir.

Dins d'aquests elements més útils i no tan sumptuosos també es destaquen els calzes, que tot i ésser importants pel seu treball i la decoració a base de repusats i esmaltats, entren perfectament dins de la tònica del moment a la catedral: així, l'estructura, el tipus de decoració i la iconografia sí que es corresponen perfectament amb la resta de calzes de cada altar lateral pel fet d'ésser un dels elements fonamentals per al ritus de la missa i a la vegada ésser els elements, juntament amb els frontals d'altar, el lloc on els donadors podien deixar el seu escut. Tots presenten la mateixa característica, que es comença a determinar a partir de

21. «Jocale de presepe Dominum: Item jocale de presepe dominum nostri Ihesuchristi sedens super basam lineam deauratam cum quatuor anulis fferreis in qua affigitur cum sex angelis minoribus de argento deauratis habens a parte interiori ymaginem Virginis Marie jacentis in lecto cum ymagine Josep ad pedes et in medio ymaginem Ihesum Chsirti nati iacentem in presepio et de super capita bovis et et asni, et coram omnibus duos angelos maiores habentes in manibus unus violam et alius guitarram et elevatur in altium in quatuor tabernaches et duobus angelis interioribus incensantibus et aliis angelis parmilis, tam intus quam in capitellis pluribus ubi eciam sunt ymagine pastorum et pecorum suntque porte duplitate et smallate ab utraque parte habentes ymagine ystoriarum de salutatione angelica et Elisabet de oblacione in templo accessus in Egiptum, oblacione magorum, interfeccionem Inocentum et quasdā alias. Et in summitate consummatur in duobus altioribus capitellis cum duobus angelis cubitinantibus, unus cum tuba integra, alius cum media, et omnia sunt de argento de aurato, et in magna parte esmaltato que omnia ponderant centum quinquaginta duas marchas argenti». VP, reg. 12, f. 18 v.-19 r. Dels àngels que s'han afegit, un portava una cítara amb el seu arc i pesava 6 marques i 5 unces i l'altre, una altra cítara sense arc i sense ales, que pesa 1 marca i 3,5 unces.

finals del segle XIV, quan encara no s'han posat de moda els esmalts per a aquest tipus d'elements i com a molt s'hi donen treballs de bisell,²² —la riquesa de la seva ornamentació creixerà durant el primer quart del segle XV per a quedar fixada ja a principis del segon quart—; aquests calzes que apareixen són una mostra del corrent general que imposà la catedral entre 1420 i 1430 i del qual es feren ressò la resta de parròquies a partir de la segona meitat del segle XV: el peu concentra tota la càrrega iconogràfica a través dels esmalts, que bàsicament són de temàtica neotestamentària i en relació amb la Verge Maria i amb la passió i resurrecció de Crist, en el pom també hi poden haver motius figuratius, de roses o altres flors o caps de sants; és en aquest lloc, a través dels botons, on se situen les armes dels donants, i poden créixer en riquesa si incorporen pinacles —*cuspidetes*— o altres elements arquitectònics; entre aquests botons i la copa hi ha la decoració bisellada a base dels anomenats, genèricament, fullatges. A la patena sempre hi ha Déu en majestat i a vegades pot anar rodejat pels evangelistes, i és, per tant, la culminació d'aquest sacrifici de la missa: el sacrifici i la passió del redemptor; encara, amb un moviment ascendent, culmina amb la seva visió triomfal a la patena, i el fet que en el pom d'un d'aquests digui en lletres blaves *Ihesu fili dando miserere nostri*, al peu el cicle de la passió i en la patena *Ihesus Christus*, demostra que la majoria de calzes estaven pensats per tenir un contingut plenament coherent i significatiu a petita escala. Aquests calzes corresponen a la tendència del període anterior a la segona meitat del segle XV ja que a partir d'aquests moments s'obre pas una nova tendència, que serà predominant a finals del XV, on s'han substituït els esmalts i repussats per simples treballs esculptits en el peu: una creu o un crucifix, i a la patena una *manus signans*, que desplaça completament els anteriors, moda que també es transmetrà a la resta d'esglésies, no només pel paper de la catedral com a capdavantera en les creacions en metalls preciosos, sinó per la lògica formació d'un obrador barceloní que repetix uns mateixos models. Tanmateix, en el tresor catedralici no apareixen pel seu caire acumulatiu i la sumptuositat que el defineix.

Amb això anem a parar a la part final d'aquesta monografia, en la qual intentarem centrar l'estudi de la *custòdia major de la catedral* enfront del desgavell d'estudis que hi ha hagut fins ara.²³

22. Val a dir que, en la visita de 1390, el bisbe queda escandalitzat ja que només un 42 % d'altres disposaven de calzes, i més de la meitat d'aquests eren de llautó, material totalment inapropiat per estar en contacte amb el cos i la sang de Crist.

23. Agraïm la iniciativa i tot el suport que hem rebut en tot moment per a aquesta tasca per part de l'historiador i arxiver de l'ADB, Mn. J. M. Martí i Bonet. En tot moment, el seu suport i la seva confiança han estat un ajut incalculable. D'altra banda, per veure aquest desgavell i la manca d'acord en tots els estudis sobre aquesta peça, igualment vegeu l'obra ja citada de Dalmascs, en la

Tot i la dificultat que presenta el seu estudi, s'ha facilitat considerablement en poder incloure-la dins d'un context creatiu i ideològic en la diòcesi barcelonina; l'estudi també és possible a través de les visites pastorals. Primer de tot s'ha de dir, per comprendre tota la problemàtica que ha aixecat, que davant de l'extensió del culte al cos de Crist i amb aquesta, la de la necessitat d'establir una nova tipologia de custòdies que permetessin la seva veneració i visualització, deixant al marge les discussions sobre quina fou la primera ciutat en dur a terme les processons i popularitzar aquesta festa des de les altes esferes eclesiàstiques —recordem que abans que es fes oficial ja era plenament dins de la mentalitat popular, ja que en la missa era l'acte més esperat, i d'aquí el paper que hem vist que tenien els calzes²⁴—, tenim que la catedral de Barcelona no en disposà d'una de fixa fins al 1357, quan els consellers en deixaren a la catedral una d'argent sobredaurat, que fou restituïda el 1370 sense saber-se'n res més.²⁵ El problema és que en l'estudi de les mal anomenades «custòdies» sempre s'hi ha barrejat el recipient que servia per a contenir el cos de Crist —píxides o copons, pediculats o no— amb el que era creat per a reverenciar-lo i amb les que eren fetes expressament per a la seva ostentació pública —ostensoris—, essent tres coses, i per tant, tres recipients i tres fases de creació diferents. A Barcelona, en un estudi sobre la seva evolució, no tenim més remei que concedir-li una cronologia tardana, de la qual la catedral tampoc no s'escapa. Realment fou un procés lent, en primer lloc perquè crear aquests utensilis era prou costós i, en segon, perquè fou problemàtica sobretot la seva substitució,²⁶ tant de receptacle com de concepte. La reserva inicial de l'eucaristia era un vas sagrat que correspondria al sagrari actual sense nom concret,²⁷ que només havia d'ésser de bons materials, únic fet en què insisteixen en les visites, interessant només el seu contingut, i és

qual recull totes les obres al respecte, li dedica un estudi estilístic en el qual no entrarem, i a la vegada reconeix la necessitat que es realitzi un estudi monogràfic acurat. N. DALMASES DE, *op. cit.*, p. 117-119 i 298-302. Els pitjors inconvenients que presenta el seu estudi són la manca del punxó de l'obra-dor i el fet que encara no s'hagi pogut localitzar el seu contracte.

24. Vegeu M. Jesús TORRES I FERRER, *Estudi de les parròquies barcelonines dins del període 1337-1440 segons les Visites Pastorals*, UB, 1994, p. 115-117.

25. Hem de tenir en compte que parlem d'un ostensori portàtil, destinat a l'exhibició pública en processons i altres commemoracions, no una simple píxide o un copó per a la seva reserva o reverència. I enfront d'aquesta data, Girona ja tenia el seu des de 1321 i Vic, el 1328. A. DURAN I SAMPERE, *La fiesta del Corpus*, Barcelona, Ediciones Aymá, 1943, p. 43.

26. Aquesta part constitueix un resum d'una aportació més àmplia, en la qual, sota el títol *La ornamentació i utilitzatge litúrgic a les parròquies Barcelonines*, recollim tot el procés que aquí descriuim de manera abreujada, però que considerem fonamental. La base, igualment, l'han constituïda les visites pastorals.

27. «Locum ubi reconditu sacris Corpum, custodii...» (M. J. TORRES, *L'ornamentació i utilitzatge...*, p. 77-75).

per tant un vas, una capsula eucarística o una píxide amb el sagrari com a lloc físic dins del qual es posaria aquesta peça.²⁸ En les parròquies barcelonines, la seva reverència —no exposició pública— es desenvolupa paral·lelament a la creació de píxides en la primera meitat del segle XV per trobar-nos ostensoris plenament definits només a finals del segle XV i, per tant, creats dins d'aquest interval, sempre tenint en compte un procés molt peculiar, un procés substitutori que parteix de les inicials capses per guardar, i en passar a una major reverenciació, d'acord amb la doctrina impulsada en la primera meitat del segle XV, es passa a les píxides i els copons, que substitueixen les capses anteriors, que es podran enriquir o no, però inicialment i de forma general persistiran les mateixes tipologies, i quan es vagi més enllà, es reaprofiten aquests models o se'n fan de nous segons les mateixes bases, i passen ara els anteriors a prendre les funcions de les capses. Quan a mitjan segle XV se superen les simples píxides i els copons, que passen a llocs secundaris, per guardar, llavors queden definits els ostensoris. I aquests prenen sobretot un model bàsic: el dels copons-ostensoris amb cos d'arquetes i amb importància de vericle —així tenen el doble ús de mostrar i guardar, només es readapten—, cosa que demostra la pervivència de models i tipologies anteriors, encara que són globalment més retardaris, fruit de creacions de taller. La catedral no se n'escapa, i aquest inventari també ho demostra per les peces tan concretes per a aquests usos que conté.

I en aquest marc barceloní, definit per la lentitud del canvi i l'adaptació respecte a la resta de Catalunya, amb un gran pes del conservadorisme de l'obra-dor, la catedral irromp amb el seu model turriforme. Ha de ser així ja que no el trobem en cap altre parròquia, tot i que sembla que Santa Maria del Mar també en podria haver tingut un a partir de la segona meitat del segle XV.

Les seus, en anar al davant de l'impuls creatiu i poder sufragar els nous models, voldran crear aquestes noves tipologies, però en el cas de la catedral de Barcelona, i tenint presents aquests antecedents, és normal que ho faci de manera tardana tenint tant pes l'obra-dor barceloní i les seves tipologies, i així, de moment ja té prou amb la custòdia prestada pels consellers. Tot i que la manlleua el 1357, les seus de Girona i de Vic ja en disposaven des de 1321 i 1328 respectivament, cosa que fa pensar que ja disposava d'alguna mena de custòdia, encara que no fos creada específicament per al Corpus. Igualment, mentre no es fa la nova custòdia, se segueix usant la més tradicional, segons el context barceloní,

28. I en aquest sentit, tant pot ésser un tabernacle, com un armari, com una capsula. També hem de tenir en compte que no totes les hòsties són per a la missa, també es guardaven per a atendre els malalts —viàtic—, que segons Gudiol ja es guardava en vasos o capsetes guardats també a l'altar o a armaris i tabernacles, i que en el segle XIV encara s'usaven. J. GUDIOL I CUNILL, *op. cit.*, p. 22.

de la qual les visites ja ens en donen constància des del 1388, i el 1421 s'ubica en el tabernacle major, sense descartar que també es pogués usar els ostensoris que apareixen en aquest inventari. Així, és un cibori del tipus sarcòfag per guardar i reverenciar el cos de Crist, s'usarà fins que no es tingui la famosa custòdia turri-forme, i encara seguirà de manera contínua en aquest tabernacle, mentre que aquesta nova custòdia només es treurà el dia de Corpus, com indica l'inventari. Aquesta custòdia era simplement de fusta daurada i per sobre tenia una capa de ferro daurada i dos cadenats per sobre. Dins seu es trobava la veritable guarda: una capsa petita d'argent a manera de sepulcre, d'una marca de pes amb 5 perles i 10 formes, que no diferia gaire de les tipologies barcelonines, tot i que existia ja la custòdia major per a les processons, que romania en la sagristia, la qual cosa indica que seguia essent fonamental la seva reverenciació.²⁹ Tenim referència que l'any 1438 aquesta que romania en l'altar major ha millorat, se li han afegit 7 perles i és dins d'un armariet fet de nou segons les ordinacions del capítol al peu del tabernacle, i també hi ha una verònica amb 4 formes, amb la simple funció de guardar les hòsties, tipologia estranya però que mostra les tres funcions: la de conservar, la de guardar per a reverenciar i la de les processons, ja que la visita de 1421 també ens indica que en aquest tabernacle se li està fent un lloc especial per a posar la custòdia major, però no hi és de manera fixa.

De fet només tenim constància que es tingui intenció de posar la custòdia i guarda de manera constant, i amb els objectius del Corpus plenament assumits, a finals del segle XV, quan en aquest inventari se'ns diu que la cadira ja és de manera contínua en el tabernacle per poder-hi posar la custòdia. I així, aquesta nova custòdia, de datació incerta, que Dalmases situa entre 1370 i 1390, d'acord amb Duran i Sanpere,³⁰ nosaltres la podem situar cap al 1390, sense que ens hagi d'estranyar que sigui tan tardana pel context al qual ens hem referit. Sempre s'ha pensat que el seu robatori és un problema afegit al seu estudi, però donada la manca de dades, de moment l'hauríem d'agrair, perquè ens dona a entendre que ja era feta en les seves parts bàsiques abans de 1400. I això tant si

29. «[...] et in medio erat situs custodie ligneus deauratus et cum tapa ferrea de super deaurata cum duobus cathenatis ferreix intra quam est teca argentea parva ad modum sepulcri ponderis unus marche argenti vel circa cum quinque perulis mediocribus, licet plures possint esse in superiori parte affixis, intra quam tecam sunt reperte decem forme parve seu hostie consecrate». ADB, VP, reg. 12, f. 4 v. I l'any 1388 només ens diu que hi troba «ubi conservatur Corpus Christi sollemniter reconditum sub custodia sollemniter reconditum et reverenter clausum sub debita, bona et firma clausura». ADB, *Visites pastorals*, reg. 9, f. 2 r. I en aquests moments, per tant, només interessa la seva guarda i el seu contingut; l'evolució del concepte, per tant, és ben clara.

30. N. DE DALMASES, *op. cit.*, p. 118-119. I ho fa d'acord amb el retorn de la custòdia als consellers i la data del robatori d'aquesta, quan ja havia d'estar feta, totalment o parcial.

partim que en retornar la dels consellers, es disposava d'una de provisional, com si s'utilitzaven les de l'inventari o la del tabernacle, mentre ja s'estaria treballant en el seu projecte o ja en les seves parts bàsiques. Les descripcions del 1401, fruit de la seva recuperació, demostren que només era constituïda en les parts essencialment estructurals, i per tant, encara no enriquida del tot —si fos nova, seria impensable que en vint anys la trobéssim tan enriquida.

Podem aportar les noves dades a partir de la revisió de la dotalia del segon benefici de santa Bàrbara, feta per Margarida de Cardona el 1366, que sempre havia portat de cap els historiadors de l'art per la seva vaguetat en parlar de *tabernaculum et cathedra ac custodia*. D'aquesta dotalia només surt el treball directe i immediat del tabernacle.³¹ Efectivament, el 1358 ja s'estava construint, i en ésser una data anterior a aquesta dotalia, Cardona ja partia d'una estructura ideal on encabir el conjunt, i, per tant, ja pensava en la custòdia, realitzada immediatament després d'aquesta data. Parla de *tabernaculum et cathedra ac custodia*, però en primer lloc insisteix a col·laborar acaptant almoïna per a la seva construcció, no parla de projecte («subsidia que Christi fideles darre et offerre voluerint pro constructione et operatione eidem tabernaculi Corporis Domini nostri Ihesu Christi»). I l'obtentor haurà de buscar els fidels més solvents i regents de marmessories perquè hi col·laborin, però les instruccions concretes que dona per al tabernacle només diuen que s'haurà de poder encortinar i desencortinar, cobrir i descobrir, i posar-hi bons panys i cortines, per tant, són unes instruccions d'embelliment, pròpies d'una fase final. Cronològicament coincideix amb el que acaben d'exposar abans, i per a la creació de la custòdia deixa uns deu anys de marge, ja que el que proposa és que s'iniciï una acapta d'almoïnes per poder-la sufragar, i que les joies i altres materials preuats es vagin guardant fins que no es puguin col·locar de manera definitiva.³² I així en aquesta dotalia sí que es fa referència explícitament al projecte de construir una custòdia que en-

31. ADB, VP, reg. 12, f. 54 r. També hem de tenir en compte que mentre no existí aquest tabernacle, l'altar major tenia un retaule normal i corrent on es dipositava el cos de Crist i els materials per als sagraments (ADB, VP reg. 9, f. 167 v.), i quan el 1421 ens descriu aquest nou tabernacle, ha passat a ésser el marc escènic ideal per a la creu, el reliquiari de sant Sever i la custòdia; la resta d'elements romanen en un armari situat darrere mateix de l'altar major, i resta el primer com una mena d'escultura en si mateixa. Segons Duran i Sanpere, el rei Pere el Cerimoniós hi destinà 30.000 sous, nomenà un inspector i ell mateix manà a l'argenter Pere Alforge tornar a Barcelona per a acabar-lo. DURAN I SANPERE, *op. cit.*, p. 46. Per tant, aquesta obra anà ben ràpida, i com veurem, el 1421 ja està feta i acabada, i la seva descripció és la que extreu Duran i Sanpere de la mateixa visita pastoral d'aquest any. Tanmateix, val a dir que no és la que es conserva actualment, tal com ha quedat demostrat, tot i que devia ser molt semblant. Vegeu A. FÀBREGA i GRAU, *op. cit.*, p. 60.

32. El beneficiat ha de cercar per la ciutat les persones devotes amb solvència i regents de marmessories per totes les diòcesis, i induir-les a col·laborar.

cara no existia perquè s'obre una col·lecta de materials preciosos de tot tipus.³³ El 1388 encara no hi ha res fet ja que el visitador no en diu res, i també ho avala el testament de la muller del venerable Francesc de Fortià, del 1382, on col·labora en el que cita com a projecte de «reliquiario seu custodia»,³⁴ demostrant que s'estaven acaptant metalls només per a la custòdia. Fou recuperada el 1401 i l'acapte es tanca el 1438, malgrat que el 1434 ja està preparat tot el muntatge escènic. Això significa que el seu cos base s'inicia al voltant de 1390, amb un projecte previ, i encara que es continuen rebent donatius, el fet que es robés només és una mostra que abans de 1401 ja estava feta en les seves parts bàsiques. No cal dubtar que es recuperà, ja que si no seria impensable que la descripció de 1421 fos tan rica i que encara el 1425 se seguís enriquint amb noves joies; si no, s'hauria de pensar en fer-la de nou. Tal com demostra aquesta cronologia, per la mateixa envergadura de l'empresa i la necessitat de tantes col·laboracions, fou una obra lenta; només cal comparar les descripcions de 1421, 1428 i 1492, segons les quals s'enriquia pas a pas, tenint present que només el cos hexagonal a sis cares i amb la base ja estava fet prèviament al seu robatori. Així, el 1421 ens la descriu en la sagristia i amb el cos base, i es fa referència a l'incipient inici de posar-hi joies, de les quals destaquen les que porten el signe de Cervelló. En aquesta mateixa visita s'ordena a l'encarregat del tabernacle que amb els diners de l'acapte —i som en el 1421— tanqui les portes de la part inferior del tabernacle, on es guardaven molts materials preciosos, per raons de seguretat.³⁵ El 1428 només descriu les joies que en aquests 7 anys s'hi han afegit, obtingudes sobretot en les donacions anteriors, que no són poques, si hem de fer cas del seu caire anàrquic i capriciós;³⁶ i així ja quedaria constituïda amb una decoració molt pro-

33. «Teneatur colligere aurum et argentum, lapides preciosos, pannos aureos et de serico et alia jocalia et bona que christi fideles dari contigerit dictis tabernaculo, cathedre et custodia». ADB, VP, reg. 12, f. 54 r. I aquí es refereix a la custòdia pensada dins del tabernacle, no a tot el cos, ja que abans ja l'havia estipulat, i fins i tot n'hauria pogut veure els projectes. A més, encara continua dient que tots aquests materials es guardaran en una caixa destinada a aquest efecte a la sagristia.

34. ADB, VP, reg. 12, f. 51 v. I parla en futur.

35. ADB, VP, reg. 12, f. 4 v.

36. «Designatio custodie maioris dicte sedis. In custodia magna fuerunt reperte de novo in collari primo due perule. Item in uno filo illorum quatuor, qui sunt in collario superiori, deficiunt omnes perules. In parte inferiori dicte custodie fuit inventus quidam flos cum XX perulis et granatis parvis, in porta dicte custodie fuerunt inventi tres fermalls quos Guillelmus ertrandi dedit graciosè dicte custodie, in quorum uno sunt duo saffiri quadrati et unus balaix et tres perule grossitudinis unius turoni, in alio [...] Item pendet in xipelleto maiori una corneta aurea smaltata cum corona duppla circumquaque, et sunt tres belexets, tres perule grossitudinis unius grani piperis et retro sunt tres perule dicte grossitudinis et tria grana de rogicleu et loco corde est una cataneta aurea, in qua sunt octo perule [...] Item fuit inventus in dicta custodia unus anulus aureus cum perula rotunda [...] Item alius anulus aureus cum uno lapide. Item duo anuli aurei cum singulis diemats accultis. Item unus anulus aureus cum una turquesa.

pera a la descripció que ens ofereix l'inventari de 1492, sense variacions excessives. L'any 1522 se citen joies i treballs dels quals l'inventari de 1492 encara no té constància, com és el cas de la famosa joia de la Resurrecció, però tampoc no suposa uns canvis massa radicals, per tant, després del seu projecte i execució, una vegada afegides les joies, poc varià durant el que restava de segle, coincidint també amb l'etapa de major atracció devocional de la catedral.

D'altra banda, les visites també han deixat clar que la corona fou donada per la reina Violant abans del 1421.³⁷ A més, la inscripció SYRA, en lloc de referir-se al rei Joan I (*Johannis*), seria més fàcil que es referís a la reina Violant (*Yolantis*). El malentès, certament, s'esdevingué entre els historiadors a causa de la institució, el 1390, d'un benefici a la capella del Sant Sepulcre per l'infant Martí sota l'advocació de la corona del Senyor³⁸, i se suposà que amb això aportà la corona. Tanmateix, la discussió, en certa manera, manca d'una mica de sentit, ja que potser la volia portar ell, però com a compromís l'acabà portant la reina, ja és prou coneguda la tenacitat de la catedral a l'hora de reclamar les donacions promeses. Però, a nivell conceptual, això és el de menys, ja que per sobre es veu el pes de la monarquia i la noblesa en aquesta custòdia: a sobre es troba la corona i a sota, i com a base, la cadira, que per tradició s'atribueix al rei Martí, i que les visites també l'hi atribueixen sense ser exactes («fuit bone memorie regis Martini»). En conjunt, la diversitat de totes les aportacions que hem vist fins ara, no és res més que el reflex de l'essència del mateix sentit de la catedral de Barcelona. La cadira comença a aparèixer a partir d'aquesta visita i la seva datació és també incerta, tot i que en el testament de Margarida de Cardona també s'hi pensés. Tal com han quedat exposats els fets, degué arribar en darrer lloc, després del tabernacle i de la custòdia, i això encara es pot afirmar amb més força, ja que la descripció que es fa del tabernacle el 1421 indica que s'està preparant un lloc per a la custòdia, però no menciona la cadira.³⁹ L'any 1492 ja hi és de manera fixa.

Item duo anuli aurei cum singulis smeragdes. item unum pervissimum reliquiarium aureum ad ymagine intus beati Jacobi. Item una crux parvissima aurea vel deaurata cum tribus granatis et uno smeragdo prvi valoris incastatus in auro cum octo perulis...» ADB, VP, reg. 12, f. 155 r.

37. «[...] Et fuerunt traditas per illustrissima et inclicita domina Yolante». ADB, VP reg. 12, f. 18 v.

38. ADB, VP, reg. 12, f. 27 r.

39. [...] specialiter facienda pro custodia Corporis Christi». ADB, VP, reg. 12, f. 4 r.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Transcripció

Die lune XXa mensis februarii anno a nativitate Domini M^o CCCC^o LXXXII°

[f. 16 r.] Dictus dominus visitator continuando dictam suam visitacionem, visitavit quandam instantiam dicti armarii in qua sunt nonnulli gradus et in aliis quanta plurime pecie argento cum reliquis sanctorum nonnullarum, prout sequitur:

Primo duo candelobra ex argento deaurata pulcra et magna in quorum cupa ad recipienda ceram staturientem que est raxata, sunt sex rotunditates in singulis quarum sunt, videlicet, crux, et in pede similiter ponderis XVII marcharum et quinque unciarum et XIII^oordecim argentum. Item duo candelobra ex argento magna et alba ponderis quindecim marcarum cum dimidia. Item duo candelobra ex argento in pede quorum sunt duo marcha de Marquet et unita ecclesie, videlicet, Sancte Crucis ponderis intotum, videlicet, cum fustis qui est intus, undecim et quinque unciarum. Item duo alia candelobra ex argento in quorum pede sunt arma, videlicet, de Bosqua et de Sancta Cruce ponderis in cameratis decem marcharum et unius uncie. Item duo alia candelobra ex argento in quorum summitate sunt ad cereos cui ibi existendis cuspides et in pede sex sustentamenta, sive bases, perule ponderis septem marcharum cum dimidia in camerata. Item duo alia candelobra ex argento in singulis quorum botonis sunt arma de Bosqua et unius maris ponderis III^oor marcharum et trium unciarum.

Die veneris XXIII^oum mensis februarii anno predicto

Dictus dominus visitator, continuando suam visitacionem, visitavit crucem argenti magnam que dicitur de Torellas que assiduo manet in altari maiori et est iam continuata in visitacione facta de altari maiori, superius in presenti libro, ponderis in camerata quinquaginta quinque unciarum cum dimidia. Item crucem maiorem dicte sacristie pulcherrime laborata que propter sui magnitudinem divisibilis est in duas partes ponderis in camerata centum et quindecim marcarum [f. 16 v.]. Item alia crux argenti cum imagine Ihesu Christi cum quinque esmalts, in parte crucifixi sunt uno quorum, videlicet, quod est in pedibus dicte imaginis crucifixi est Lazarus resussitant, a tergo dicte imaginis est cena Dominum, a dextris Virgo Maria in medio apostolorum, a sinistra est sanctus Johannes in medio parte est imago Sancte Eulalie, sue braxio sinistra cruce quinque esmalts, quorum quatuor sunt Evangelistarum et quod a tergo dicte imaginis sunt III^oor angeli, stitizantes dicte benefiatorum, ponderis in camerata triginta marcharum cum dimidia. Item alia crux argenti in cuius altera parte est imago Christi cum nonnullis esmalts et in dicta parte sunt III^oor imagines, videlicet, que est ad pedes dicte imaginis cuiusdam mortui resussitantis, a dexteris Beate Marie, a sinistris sancti Johannis et angelus sine capite, ab alia parte sunt III^oor evangeliste et in medio de Sede Magestatis, dicte de sepuluris, ponderis viginti et quinque marcarum. Item alia crux parvula argenti, dicte absolucionum, ponderis una cum baculo et tovallola, a quo non potuit separari, septem marcarum.

Item sex bordoni argenti dicti de pinya ponderis incamerati sexaginta trium mar-

charum. Item septem bordoni argenti dicti de Coll ponderis incamerati sexaginta novem marcharum.

Item tria turribula argenti quorum duo sunt similia, videlicet, singuli habentis sex turres rotunde et aliud turrium quadratis cum duabus barquetis argenti ponderis decem et septem marcharum.

Item due bacine argenti albi et due canadelle argenti deauratis ad usum cotidianum, ponderis undecim marcharum et sex unciarum [f. 17 r.].

Die lune XXVI mensis et anni predictorum

Dictus dominus visitator continuando suam visitacionem visitavit caput Sancti Severi quod est ex argento et sustentatur in quada base ex argento, habet circumcirca decem turres in una quarum vis anteriori ad manum dexteram defecit pignaculum dicte turris et in pectore sunt reliqui beati Severi cohoperte cum cristallo et a parte dextra sunt arma de Pugol et a sinistra ecclesiem, habens mitram ex argento cum suis bandis cum armis ecclesie et de Pugol ponderis cum ossibus que sunt in pectore et cristallo ex argento mundo de aurato nonaginta duarum marcharum.

Item visitavit Presepe Domini quod est ornatum ex nonnullis historiis de imaginibus argenti ambutitis et supra bastium que est ex ligno, sunt sex angeli ex argenteorum unus, videlicet, qui est retro est sine capite ponderis prout continetur in quodam libro dicte sacristie, qua non potuit ponderi ex eo quia non potuit amoveri a base fustea et ferro quod est in ipso, centum quadraginta novem marcharum et IIIIor unciarum ex argento nitido. Postea fuit ponderatum et in camerata fuit ponderis ducentarum sexaginta marcharum.

Item visitavit cathedram argenti que fuit bone memorie regis Martini, nunc vero continuo manet in altari maiori Sedis ad sustendandum custodiam maiorem ponderis incamerata ducentarum trium marcharum et IIIIor unciarum.

Item visitavit caput sancte Lefane cum armis, videlicet in campo argenti cuiusdam castris viridi et capello cardinalis a parte dextra et a sinistra cum armis ecclesie et in pectore cum IIIIor lapidibus preciosis incastatis ponderis sedecim marcharum, septem unciarum cum dimidia, una cum ossibus qui in illa sunt. Item visitavit aliud caput argenti alterius virginis cum armis, videlicet, in campo rubeo trium lunarum et unius bande ponderis quatuordecim marcharum et duarum unciarum. Item visitavit aliud caput argenti alterius virginis cum armis similibus predictis alterius virginis pressedentis ponderis tredecim marcharum [f. 17 v.].

Die martis XXVIII dictorum mensis et anni

Dictus dominus visitator visitavit imagine sancti Pauli habens in dextera manu cusam et in sinistra librum ponderis XX marcharum et trium unciarum. Item aliam imaginem sancti Petri, que habet in manu dextera clavem et in sinistra librum et in diademate, quasi in medio capitis, stellam ex atzuro, bastis vero dicti imaginis est ad modum sacrari ponderis decemocto marcharum et septem unciarum.

Item visitavit imaginem sancti Stephani in cuius manu dextera est palma et in sinistra est reliquiatium vitreum intus quod est quoddam os et in summitate crux argenti et in

capite sunt duo lapides, unius a parte anteriore et alius a parte exteriori, et in basti sunt sex turre in tribus quarum sunt singuli bastioni cum armis, videlicet, stellarum et freno-
rum ponderis sexdecim marcharum cum dimidia.

Item imaginem Nichomedis habens in manu dextera forfices sive tanallas et in sinistra quoddam reliquarium in quo sunt duo angeli et in sumitate sunt IIIIor margarite et Ve grana argenti et in eadem est scartella et malleus suspensis ponderis sex marcharum Ve unciarum cum dimidia.

Item imagine sancti Honorati habens in manu dextera crucem argenti et in sinistra reliquarium aureum in quo sunt duo angeli et intus est os ponderis quinque marcarum et sex unciarum.

Item visitavit quandam imagine cuiusdam angeli habentis in manibus quoddam reliquiare traditum per Petrum Alegre, ponderis Ve marcharum et unius uncie.

Item visitavit ymagine beate Marie habens in manu dextera librum et in sinistra imagine Ihesus que sunt hic posita, que amoveri possunt et dum amoveantur in dextera aponuitur palma et in sinistra oculus et tunc vidit esse imago sancte Eulalie habentis in pectore quoddam safir cum IIIIor margaritis et in diademate sunt XVIIIor margarite et in fronte circumcirca XXVIII cum armis de Bosqua et de Marquet in base, ponderis in totum videlicet, cum aculeo, palma, librum et imago Ihesus septem marcharum et sex unciarum [f. 18 r.].

Item visitavit angelum habentem in capite garlandam ex margaritis et in manibus crucem cum imagine Christi cum armis Aragonium et Cicilie quem tradidit rex Martinus ponderis Ve marcarum unius uncis et duodecim argentum.

Item visitavit duos angelos habentes, videlicet, alter eorum citaram cum arcu et alterum citaram sine archu absque alis qui ut dicuntur manebant in presepio ponderis sex marcharum et quinque unciarum incameratis.

Item duo alii angeli dictum presepium ponderis unius marche trium unciarum cum dimidia.

Item visitavit veronicam imaginis beate Marie, existens de super quandam lunam in cuius diademate sunt scripta sequencia in litteris relevatis: «Purissima Maria mater Dei», et in pede sunt IIIIor esmalts, videlicet, unus salutacionis Virginis Marie, alius imago Virginis Marie habentes Ihesum et in aliis imago Ihesus. A parte sinistra sunt scripta sequencia, videlicet: «sine originali concepta» et in summitate diadematis est crux amovibilis cum XV margaritis ponderis XXI marcharum et duarum unciarum.

Item visitavit quandam custodiam argenti cum imaginibus duodecim apostolorum circumcirca cum duobus angelis sustentantibus archam dicte custodie et de super, videlicet, ad latera sunt alii duo angeli et de super est crux cum imagine crucifixi cum imaginibus beate Marie et sancti Johannis alteram a dextris et altera a sinistris, et in pede sunt IIIIor esmalts IIIIor evangelistas ponderis tredecim marcharum.

Item visitavit imagines duorum angelorum argenteos deservientium custodie maioris habentium in frontibus singulos safiros ponderis decem et septem marcharum et quatuor unciarum.

Item visitavit duo diademata quorum unum deserunt inagini beate Marie et relique imagini Ihesu retabuli sancte Eulalie ponderis trium marcharum et sex unciarum.

Item visitavit reliquiarium in quo est de Spina Domini intus cristallum in quo sunt duo angeli unius a parte dextera habens in manu lanceam et coronam et alter sponiam et clavos cum armis Aragonia et ecclesie et in summitate est crux cum XV margaritis ponderis VIIIo marcharum et IIIIor unciarum [f. 18 v.].

Item visitavit reliquiarium in quo est velum beate Marie et circumcirca sunt novem margarite et in summitate est crux cum IIIIor margaritas et in pede sunt arma ecclesie ponderis septem marcharum et duarum unciarum.

Item quoddam reliquiarium in quo sunt nonnulle relique et circumcirca sunt nonnulle margarite et in summitate est crux cum imagine crucifixi quod fuit traditum per mossen Bosqua, ponderis quinque marcharum et sex unciarum.

Item visitavit quandam crucem argenti in cuius medio est de ligno crucis cum nonnullis lapidibus preciosis cum tribus esmalts, videlicet, unus Christi portantis crucem, alter cum afgebant et alter cum fuit captus. Et lapidibus predicti sunt, videlicet, Ve safiris, duo balaxos et Ve esmarcades et XXXVIIIo margarite ponderis Ve marcharum et trium unciarum.

Item visitavit aliam crucem argenti in cuius medio est de ligno crucis et circumcirca sunt nonnulle margarte et circumcirca lignum duo balaxos, unum safir et unum maragda et in pede sunt sex asmalts inter que sunt arma de Bosqua et de Marquet (::) trium marcharum unius uncie et duodecim argentium.

Item visitavit quoddam reliquiarium rotundum in cuius summitate est crux cum imagine crucifixi circumcirca cuius sunt decem margante cum armis de Bosque et de Marchis ponderis duarum marcharum et duarum unciarum.

Item visitavit quoddam brachium sancti Georgii a parte dextra, intus sunt de ossibus dicti sancti cum armis in pede Cicilie et Generalis Cathalonie et circumcirca cum armis Aragonium ponderis sex marcharum sex unciarum cum dimidio.

Item visitavit crucem patriarchalem cum imagine Ihesu Christi cum armis bone memorie dominum patriarche ponderis IIIIor marcharum et quinque unciarum [f. 19 r.].

Item visitavit aliam crucem argenti cum imagine Ihesu Christi cum armis, videlicet, Aragonium, de Arbrera, de Cervelló et de Rochabertí, ponderis unius marce quinque unciarum cum dimidia.

Item visitavit quoddam reliquiarium in cuius medio est cristallum intus quam est sagita quedam dicta sanctum Sabestiani que est, ut dicitur dominum Johannis Andrea Sacs, canonici, in eius pede sunt Ve esmalts cum armis Aragonium ponderis IIIIor marcharum et duarum unciarum.

Item visitavit tabula argenti in quibus est estoria sancti Dionisi levorata in eburneo et in de super est ab una parte ystoria Nativitatis et ab alia parte cum duabus imaginibus duorum sanctorum in esmalto ponderis octo marcharum et IIIIor unciarum.

Item visitavit quandam archam rotundam ad conservandum hostias in cuius summitate est imago sancte Eulalie et armis ecclesie cum esmalto et quandam patenam ad dandum pacem cum imaginibus Christi et latronum crucifixorum in esmalto et due felle sive canadelle argenti cum armis de Bosqua ponderis in totum IIIIor marchrum et trium unciarum.

Item visitavit quandam calderetam argenti in cuius finde sunt arma de Bosqua et due bacine argenti cum dictis armis ponderis sex marcharum.

Item visitavit tres amphoras ad olea benedicenda ponderis sex marcharum.

Item visitavit duos pomos argenti in quorum summitate sunt singule cruces deservientes et in summitate, affixe, ganfannos ponderis duarum marcharum et sex unciarum [f. 19 v.].

Item visitavit quedam calicem argenti cum sua patena in cuius pede sunt tria esmalts, videlicet, de crucifixo, aliud de capcione Christi et aliud dum ducebantur ad crucifixendam et in patena sunt quinque esmalts in medio, videlicet, Trinitatis et circumcirca IIIIor evangelistis et in cupa et aliis partibus sunt nonnulla alia esmalts ponderis sex marcharum. Item visitavit aliud calicem auri cum sua patena in cuius pede sunt sex esmalts, in uno quorum sunt arma Aragonium, in alio Cicilie et in alio bone memorie dominum patriarche et in alio de crucifixo et in alio dum ducebantur ad crucifigendum et in alio dum orabat in orto et in patena sunt octo smalts, in medio Deitatis et circumcirca prefatis apostolorum et Virgium pondeis quinque marcharum et quinque unciarum. Item visitavit quedam calicem argenti cum sua patena in cuius pede sunt tria esmalts, videlicet, dum captus fuit Ihesus, dum ducebat ad crucifixendum et dum fuit crucifixus et in patena sunt quinque esmalts, videlicet, in medio Deitatis et IIIIor Evangelistis ponderis IIIIor marcharum IIIIor unciarum et octo argentum. Item visitavit aliud calicem argenti in cuius pede est unum esmalt de Christo crucifixo et in patena est Christus vulnera ostendens, ponderis trium marcharum. Item visitavit aliud calicem argenti cum sua patena in cuius pede sunt sex esmalts, quorum unum est coronacione beate Marie et aliud de Anunciacione et aliud de Nativitate, alii de tribus sanctis et in patena sunt novem, videlicet, in medio de Sede magestatis et de IIIIor evangelistis et de sanctis ponderis trium marcharum. Item visitavit aliud calicem argenti cum sua patena in cuius pede est unum esmalt cum armis de Turelli ponderis unius marche et Ve unciarum.

Item visitavit crucem argenti in cuius medio est de ligno crucis in cuius pede sunt duo esmalts cum armis ecclesie ponders duodecim marcharum [f. 20 r.].

Item visitavit quandam archam argenti in qua conservantur olea ad sacramenta babtismi, confirmacionis et extreme uncionis et etiam ad conservandum sal pro dictis sacramentis, in cuius summitate est crux cum imagine Ihesus Christus ponderis IIIIor marcharum et duarum unciarum.

Item visitavit baculum pastoralement ponderis decem et septem marcharum et sex unciarum.

Item visitavit quandam archam ex coreo de super cuius est lavorata argenti termisina, lavorata ex filo aureo intus quam est vinus de sanctis Innocentibus.

Item visitavit veronicam imaginis Christi que est ex ligno deaurato in parte cuius inferiori sunt Ve serafins cum sua diademate cum tribus florons que fuit tradita per Berengarium Palau, argentarium.

Item visitavit custodia dicte sacristie que est prout sequitur: [f. 63 r.]

Primo és la custòdia ab peu feta a VI cayres ab son enbesament de VI pilars d'argent daurat de formaria ab camp de smalt blau ab represa albergada de fulles e sobre lo peu, en vasament de l'or, ha I arcol de roses en les quals ha tres encasts de maragdes e un

encast de granat e en les fulles ha encastats XXV granats petits e noranta e na perles de grossitud de gra de pebre.

Item en la porta del mig principal ha en lo peu hun fermall ab lo qual ha do safirs, una taula de balays e tres perles de gruix de ciuró e en la porta ha IIII safirs grans, una taula de balaix, I gros de diamant sobre lo balayx e més dos fermalls ab dos balays e una peça triangue de diamant petita e hun granat, en les quals ha X perles de gruixa de pèsol e a la punta de la porta dos balays foradats, e més entorn del cristall de la dita porta ha quatre verns de perles enfilades en que ha XXVII perles.

Item en los dos pilars de la dita porta e en los dits pilars, ha perles menudes de gruix de pebre e en lo tanchament de la porta ha dos cordons d.aur e de seda vermella ab botons de perles en nombre de XX e cinch de gruix de pebre.

Item en la finestra de part dreta ha en lo peu hun safir, dos fermallets de perles a XIII grans de gruix de pebre e en l.entorn de la dita finestra ha I fil de perles enfilades a manera de botons, les quals són XIII en nombre de perla manude, après ha dos terns de perles de gruix poch menys de pèsol, après I maragdes, après IIII terns de perles menudes e en lo pilar cantoner ha XVIII perles enfilades.

Item en la finestra de part sinestra ha I balaix ab dos fermallets ab XII perles menudes, après de la dita finestra ha perles enfilades a manera de botons de perla manuda los quals són en nombre XIII, après dos terns de perla grossa poch menys de pèsol, après un balaix, hun maragde, après un fermallet en que ha VII perles de gruix de pebre e més IIII terns de perla manuda e en lo pilar cantoner ha I balaix petit, un tern de perles manudes en que ha són ara IIII perles manudes.

Item en lo enfront derrer ha III safirs, dues turqueses, un maragde, après de set fermallets de perles manudes en les quals ix XCV perles.

Item en los dos pilars ha tres terns de perla manuda.

Item en la finestra de part dreta ha VI fermallets de perla menuda entro los quals ha XXXVI grans de perla manuda, après I balaix petit més una creueta de perla enfilada en que ha VIII perles menudes, manquen una perla, e no són en nombre are sinó VII.

Item en la finestra de part sinestra ha VII fermalls de perla manuda en que ha XXXI grans de la dita perla, més un balaix petit més una creueta de perla enfilada manuda en que ha XVIII grans [f. 63 v.].

Item ha sobre les puntes de la porta e finestrages, I rastre de paternostres d.aur en que ha XII grans retorts smeltats e més XIII grans a manera de flor ab grans smeltats ab VI botons de perles enfilades manudes.

Item en lo pany de la claravolla del enfront ha I balaix, hun maracde, après en la corona de la dita claravolla ha en tot l.entorn tres balays, quatre safirs, V maracdes, hun scopaci, hun amatist e més XIII fermellet de perla manude en los quals ha LXX grans de perla de gruix de pebre e en la dita corona ha XXVIII florins e XXVIII corns de perla manude de gruix de pebre, ço és, cascun IIII perles, manquen una perla.

Item en los pilars del enfront de la dita claravolla ha dos anells, la hun ab un maracde patit, l.altre ab una grossa perla de gruix de ciuró.

Item en les spigues dels dits pilars del enfront ha dos anells ab sengles diamants petits a la finament de les dites spigues ha sengles perles e en l.altra una spigua cantonera ab

una perla, car l'altra spigua és trenchada perque hi fall la una perla, ara és trenchada, l'altra spigua roman en poder dels sagristans.

Item en les spigues dels pilars darrers de la dita claravolla ha sengles perles als caps.

Item en la lanterna del mig, après de la claravolla, ha una creueta a manera de flor ab tres robins patits e un praymé de maracde e IIII perletes al peu, la dita creueta stà ara sobre lo reiquiari lo qual stà sobre lo sipelet e sobre la dita creu allà hon abans stave ha un fermall de un safir foradat hon ha una grosa perla al cap de gruix de ciuró, e a l'entorn VII perles maiors que pebre. Après los fermallets a manera de creus ab IIII perles e ell mig un granat e en l'altre un maracde, après un fermallet patit hon ha VII perles manudes ab XIII perles peniant enfilades ab agulla de guix de pebre, après a la punta de la criubrana de la dita faç, <h>a hun anell de maracde e un balaix ab dues perles e I reliquiaret petit penjant ab la figura de sent Jaume de dintre, après en los pilars de la dita faç a les spigues ha dos anells de turqueses e a la fi de les spigues sengles perles de gruix de ciuró.

Item en tot los altres enfronts de la dita lanterna ha tres fermalls patits en que ha dos granats, hun maragde petit ab X prles e més dos fermalls petits ab X perles manudes e en les spigues menudes, e a finament de la dita lanterna ha XV grans de perla de gruix de pebre [f. 64 r.].

Item en les spigues de la dita lanterna del mig ha en l'enfront I maracde e I anell ab una perla de gruix de pèsol e en los cayres de la dita spigua no ha sinó I maracde.

Item en les dues lanternes dels costats de la lanterna maior ha en la fi de les lanternes XXXI perles de gruix de pebre e en los punyons de les dites lanternes ha encastades hun safir e en l'entorn de cascun safir ha VIII perles de gruix de pebre.

Item en lo punyó de la spigua maior ha do safirs ab XX grans de perla de gruix de pebre.

Item sobre lo dit punyó ha una creu en que ha I balaix, dos safirs e XI perles de gruix de pèsol e en les spatles les armes de la senyora Iolant, e de Cervelló no s'i trobaren les armes.

Item de iús la corona doble penge I collar d'or smeltat de letres e corones dobles ab do fils posats en l'entorn del dit colar, la I dels quals és tot perles e l'altre de perles e de grans d'aur esmeltats de vermell e de vert les quals perles són en nombre totes çent LXX una de gruix de pèsol.

Item més penge en lo dit collar una baiocha de pèsols en que ha I balaix e I safir e dins la baiocha ha VI grans de perla de gruix de més de pèsol.

Item penge en lo dit collar una corneta smeltada ab corona doble incircuida e al cap maior de la corneta ha III balaix e tres perles de gruix de pèsol e al altre cap menor ha dues perles e III botons smeltats de gruix de més de pebre e en la cadena de la dita corneta penge VIII perles de gruix de més de pebre e al cap de la dita cadena ha I balaix petit.

Item foren donats dos anells d'aur ab dos maracdes, la I migancer e l'altre petit, a la custòdia per mossèn Johan Bosquà, e són-hi stats posats. Item foren donades a la dita custòdia dues creus per madona de micer Pere Rexach en les quals ha en cascuna IIII perles e hun balaix, foren posades a la dita custòdia.

Item pesane la dita custòdia ab totes les coses qui en l'inventari antich són designades, los quals ara en aquest inventari no són continuades, ço és, una garlanda de catoy

vermell ab XXXVI cèrcols de obra de fil d.or en los quals ha CC XV perles de gruix de pebre, en la qual garlande peniaven dues trepes de les roses sobre dites. E més avant LXXX tres tercolets de fil d.or en los quals havia en alguns VIII perles, en altres VI, en altre no neguna, són les perles molt menudes, les quals coses són designades per pes a la fi del present libre. Ere lavors lo dit pes ab una coretia de seda negra, la qual deiús és continuade C e XX marchs una onça.

Item pese la cadira d.argent daurada la qual stà continuadament en lo tabernacle al altar maior, qui serveix a portar la dita custòdia lo dia de Corpore Christi ab una basa [f. 86 v] de fust daurada, és de pes enquerade, on lo dit fust de I quintar e XII lliures de romana, lo qual pes reduit a marchs CC tres marchs e mig. Item una squerpa de fulla d.aur ab obres de perles ab cent XL dos perells de paternostres de corl més grossos que hun ciuró e ab cent XXXII perells de cascavells d.or de gruix de I ciuró e ab XXX nou perells de campanetes petites d.aur sembrat tot sobre la dit squerpa e ab XIX cascavells d.aur, és la dita squerpa de larch de XI palms e mig de cana folrada devall de vellut de tripa negra.

Item una corretga de parge de seda negra hon són les coses següents: Primo una civella e I cap d.aur en la qual civella ha dos balaxos e dos safirs en les cantoners e XXVI perles de compte encastades, e en lo dit cap ha II balaix e I safir encastats e XIII perles entorn de comte encastades, en lo dit parge ha quaranta tres terns de perles de comte e VIII balaix e VIII safirs ab una serment streta d.aur e mig, la meitat brunit e l.altre meytat gravat, és la dita correga de miga cana e I safir reste lenquast en la dita correga.